

“จริยธรรมในการเรียนอีเลิร์นนิ่ง” (Ethics in e-Learning)

วิริยะ โภคาพันธ์ *

บทคัดย่อ

จริยธรรม เป็นคุณลักษณะสำคัญทางด้านจิตพิสัยของบุคคล ที่จะใช้เหตุผลพิจารณาตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้นเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง การพิจารณาตัดสินใจดังกล่าว อาศัย พื้นฐานค่านิยม หลักศีลธรรมอันดีงามของสังคม ทั้งนี้ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกหรือที่ได้ประพฤติปฏิบัติออกมา เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงจริยธรรมของบุคคลได้ชัดเจนที่สุด ผู้ที่มีจริยธรรมทางด้านความรับผิดชอบ ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในกิจการหรืองานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ จริยธรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้สำหรับการจัดการเรียนการสอนทั้งแบบห้องเรียนเสมือนและแบบห้องเรียนปกติ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีจริยธรรมหรือมีพฤติกรรมการเรียนการสอนที่ดีด้วย จึงจะทำให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จในสภาพแวดล้อมแบบอีเลิร์นนิ่ง

คำสำคัญ : อีเลิร์นนิ่ง, พฤติกรรมทางจริยธรรม, สภาพแวดล้อม

Abstract

Ethical behavior is an important characteristic for affective's personality in order to use the reasons to decide to react to the situation they face or not. The moral standard plays a significant role in the society and it is also applied in every parts of the basis consideration. However, the behavior of each people is the most explicitly indicate for personal ethics. A person who has an ethical responsibility inclines to have a higher opportunity to become successful in each assignment they are entrusted. Ethical behavior, therefore, is considered necessary for learning system, including e-learning and Regular classroom. Nevertheless, the learner and the instructor need to have both positive ethical and learning behavior in order to successfully accomplish the courses in the environment e-learning.

Keywords : E-learning, Ethical behavior, Environment.

บทนำ

จากการศึกษาผลงานวิทยานิพนธ์ หลักสูตรปรัชญา-ดุชฎีบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ปีการศึกษา ๒๕๕๒ เรื่อง การพัฒนาระบบสนับสนุนการประเมินและการปรับพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความรับผิดชอบของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมแบบอีเลิร์นนิ่ง (E-Learning) โดย นายศิริชัย นามบุรี ได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) สังเคราะห์รูปแบบการประเมินและการปรับพฤติกรรมจริยธรรม ความรับผิดชอบทางการเรียนของ

ผู้เรียนในสภาพแวดล้อมแบบอีเลิร์นนิ่ง (๒) พัฒนบทเรียนอีเลิร์นนิ่ง รายวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต (๓) พัฒนาโมดูลประเมิน และปรับพฤติกรรมความรับผิดชอบ และ (๔) หาประสิทธิผลของโมดูล สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

คำว่า **จริยธรรม** มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต เกิดจากการนำคำ ๒ คำมารวมกัน ระหว่าง จริย กับ ธรรม เกิดเป็นคำใหม่ คือ จริยธรรม แปลโดยศัพท์ได้ ดังนี้

จริย หมายถึง ความประพฤติ การปฏิบัติ กิริยาที่ควรประพฤติ

* โรงเรียนเจ้าพระยาวิทยายาคม

ธรรม หมายถึง คุณความดี บุญกุศล ข้อบังคับ กฎหลัก คำสั่งสอนทางศาสนา

จริยธรรม เป็น หลักความประพฤติ หรือ แนวทาง ในการปฏิบัติตนที่ควรแก่การยึดถือปฏิบัติ เพื่อสามารถอยู่ ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข โดยมีคุณธรรม และศีลธรรม เป็นองค์ ประกอบที่สำคัญ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงเปรียบเสมือนการพัฒนาคุณภาพจิตใจที่มีอิทธิพลต่อ ความประพฤติของคน คุณธรรม เป็นสภาวะที่อยากให้เรา ทำอะไรที่เป็นคุณ ศีลธรรม เป็นสภาวะที่เราห้ามจิตใจของเราไม่ให้ทำในสิ่งผิด หรือบอกไม่ให้นคนอื่นทำ ทั้งคุณธรรม และศีลธรรมจึงเป็นตัวกำหนดความประพฤติของเรา ให้ปฏิบัติ ในสิ่งที่ถูกที่ควร คือ เป็นตัวกำหนดจริยธรรม จริยธรรม ที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลมาจากศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎหมาย ดังนั้น มนุษย์ที่มีจริยธรรม คือกลุ่ม คนที่มีความต้องการเป็นอิสระในทางเลือกของตนเอง หลัก จริยธรรมจึงเกี่ยวกับทางเลือกของแต่ละบุคคล ซึ่งเผชิญหน้ากับ ปฏิบัติการที่มีหลายทางเลือกแล้ว จะต้องสามารถพิจารณาว่า อะไรคือทางเลือกที่ชอบธรรม หรืออะไรเป็นหลักเด่นของ ทางเลือกที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม

จริยธรรมมีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. การตัดสินใจทางจริยธรรม (moral judgment) บุคคลจะมีหลักการของตนเอง เพื่อตัดสินใจการกระทำของผู้อื่น
๒. หลักการของจริยธรรมและการตัดสินใจ กลังใจ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก่อนที่จะปฏิบัติการ ต่าง ๆ ลงไป

ที่มา : ศิริชัย นามบุรี, ๒๕๕๒

๓. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่ บุคคลใช้ตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ

๔. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิด ของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเกิดเป็นทักษะในการ ดำรงชีวิตของตน และของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

พฤติกรรมทางจริยธรรมของผู้เรียน

สิ่งที่ควรทำความเข้าใจกันไว้ คือการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมแก่ผู้เรียน คุณธรรมอันดับแรกที่ควรปลูกฝัง คือ ความกตัญญู ซึ่งควรจะได้แสดงออกทั้ง ทางกาย ทาง วาจา และทางใจ เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ ที่แสดงออกมา ด้วยความดีงาม แต่สิ่งเหล่านี้ กำลังถูกทำลายด้วยความ รีบเร่ง จากกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยม ที่ไม่ได้คำนึง ถึงวัฒนธรรมทางจิตใจ หากคุณธรรมที่มีอยู่ในจิตใจไม่มั่นคง สิ่งที่แสดงออกมากจากพฤติกรรมของคน ก็ล้วนเป็นสิ่งจอม ปลอมทั้งสิ้น การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่มีคุณธรรม เป็นที่ตั้งจึงมีส่วนสำคัญในการกล่อมเกลาจิตใจให้มีความ อ่อนโยน สุภาพ นอบน้อม สุขุม รอบคอบ เช่น การกราบไหว้ พระแบบเบญจางคประดิษฐ์ ซึ่งเป็นการกราบที่แสดง ความเคารพอย่างสูงสุดต่อบุคคลที่ควรเคารพนับถือสูงสุด การวางมือ การยกมือขึ้น เพื่อให้สติดอยู่กับมือ พนมมือที่นอาก ในทำอัญชลี เป็นการสำรวมใจออกจากปัญหา ที่ว่าวุ่น การยกมือจรดบริเวณหว่างคิ้วในทำนันทา เป็นการสำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ กำหนดจิตให้เป็นสมาธิ มีความแน่วแน่ มั่นคงใน จิตใจ การก้มกราบ ทำอภิวาท เป็นการปล่อยใจ ให้ว่างลง สบายยอมทั้งกายและใจให้กับความดี เป็นการลด อัตตา ความยึดมั่น ถือมั่นในตัวเอง ซึ่งทำที่เหล่านี้ จะเป็น ส่วนหนึ่งที่จะช่วยรักษาสภาพจิตใจให้ดีงาม การปลูกฝังให้นักศึกษา รู้จักพึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี เป็นคนดี มีวินัย คือ การปลูกฝัง ให้นักศึกษาได้มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง และรู้จักคุณค่าของ ตัวเอง ไม่มีชนชาติใดในโลกที่มีความเจริญงอกงาม มั่นคงอยู่ได้ เพราะการอับการช่วยเหลือ ของผู้อื่น โดยไม่พึ่งตนเอง

ในการสอน “คุณธรรม/จริยธรรม” เป็นความต้องการ ที่คนรุ่นหนึ่งที่จะขึ้นนำคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผู้สอนมีความเชื่อว่า ประสบการณ์ของตนอาจสร้างความเข้าใจเรื่อง คุณธรรม/ จริยธรรม (หรือความดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม) อย่างถ่องแท้ในระดับหนึ่ง และต้องการให้เยาวชนเชื่อ ดีและ เหมาะสมกับเยาวชน การยึดหลักคุณธรรม/จริยธรรม ทำให้

มนุษย์มีความสุข ความสวย และความงาม โดยที่ความสุขนั้นควรเป็นความสุขแบบเรียบง่ายและยั่งยืน คุณสมบัติอันเป็นความพร้อมที่จะพัฒนา จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วย

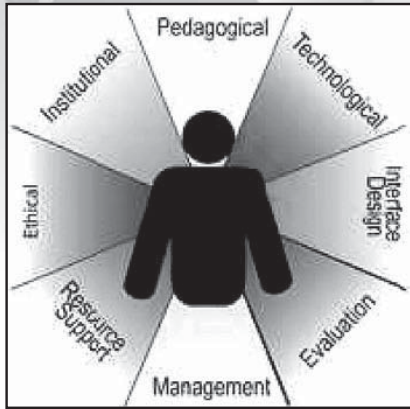
๑. ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและหลักจริยธรรม ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้มาตั้งแต่วัยต้นของชีวิตจากการเลี้ยงดู การศึกษาอบรม และจากประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน โดยอาจเป็นในวิถีทางที่ต่างกัน ซึ่งเป็นผลให้บุคคลมีพัฒนาการทางจริยธรรมต่างกัน จากกฎเกณฑ์การตัดสินที่ต่างกัน

๒. ความใฝ่ธรรม มนุษย์มีธรรมชาติ ของการแสวงหาความถูกต้องเป็นธรรมหรือความดีงามตั้งแต่วัยทารก คุณสมบัตินี้ทำให้บุคคลนิยมคนดี ชอบสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรม ต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีอย่างไรก็ตามประสบการณ์ในชีวิตจากการเลี้ยงดูและเจริญเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญให้บุคคลพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้มีจริยธรรมสูงกว่า

๓. ความรู้จักตนเองของบุคคลนั้น คือ สร้างความสามารถในการพิจารณาให้รู้อิทธิพลของความดีและความไม่ดีของตนให้ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถเสริมสร้างความดีของตนให้มีพลังเข้มแข็ง ในลักษณะที่ตนเองและสังคมยอมรับได้ ความรู้จักตนเองนี้จะทำให้บุคคลมีความมั่นใจ มีพลังและพร้อมที่จะขจัดความไม่ดีของตนและพัฒนาตนเองอย่างถูกต้องดีขึ้นในด้านของการจัดการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียน e-Learning จะต้องให้ผู้เรียนวางแผนการเรียนของตนเอง ผู้เรียนรู้จักแบ่งเวลาในการเรียน แล้วเรียนรู้จากเนื้อหาในบทเรียน และ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากเนื้อหาวิชาการที่อาจารย์ผู้สอนจัดเตรียมไว้ให้ รวมถึงการติดต่อกับอาจารย์ผู้สอน และผู้เรียนด้วยกันเอง เพื่อสอบถามข้อสงสัย ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น หรือแบ่งปันองค์ความรู้กันระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองผ่านเครื่องมือการติดต่อสื่อสารภายในระบบ เช่น Video Conference, MSN, Webboard, facebook, และ Twister เป็นต้น การจัดการเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่งนับได้ว่ามีบทบาทต่อการจัดการ ศึกษาในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก สถานศึกษาในทุกกระดับได้เร่งพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อให้มีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งเทคโนโลยีด้านอินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่งจึงเป็นการจัดการศึกษาที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียนทั้งในระบบและการเรียนตามอัธยาศัย ซึ่งมีความสอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ พระราชบัญญัติการศึกษา และแผนนโยบายไอซีทีสำหรับประเทศไทย ซึ่งแผนดังกล่าวมีนโยบายส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ที่มีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยีและสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อ สำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life long learning) โดยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาและเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางจากทรัพยากรการเรียนรู้บนอินเทอร์เน็ต แต่ผลสืบเนื่องจากความสะดวกและมีอิสระในการเรียนรู้ของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนจำนวนมากไม่น้อยไม่สามารถเรียนในระบบอีเลิร์นนิ่งได้อย่างประสบความสำเร็จหรือเรียนไม่ได้ตามประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้เรียนไม่สามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในการเรียนได้ ปัญหาที่สำคัญสำหรับการเรียนในระบบ อีเลิร์นนิ่งคือ ผู้เรียนจำนวนมากยังขาดความรับผิดชอบในการเรียนด้วยตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญในการเรียนการสอนแบบห้องเรียนเสมือนจริงที่ผู้เรียนต้องรับผิดชอบในการเรียนด้วยตนเอง ไม่มีตารางสอนตารางเรียน บทเรียนจะอยู่บนอินเทอร์เน็ต ๒๔ ชั่วโมง พึ่งตนเองเป็นหลัก นอกจากนี้ผู้เรียนยังไม่เข้าใจถึงบทบาทของตนเองในการเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่ง ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการเรียนและจริยธรรมที่มีต่อการเรียน โดยจริยธรรมด้านที่สำคัญด้านหนึ่งคือความรับผิดชอบต่อการเรียนซึ่งส่งผลต่อการเรียนในทุกมิติ โครงการมหาวิทยาลัยไซเบอร์ไทยในฐานะหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนการสอนทางไกลผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศได้ตระหนักและมุ่งหวังที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจถึงบทบาทในการเรียนการสอนอีเลิร์นนิ่ง โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาจริยธรรมที่มีต่อการเรียนและสามารถประสบความสำเร็จในการเรียนได้อย่างสมบูรณ์กล่าวคือเป็นผู้เรียนที่มีความรู้ความสามารถสร้างสรรค์เพื่อสังคมที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมในการใช้บทเรียนอีเลิร์นนิ่ง ถ้าเราต้องการให้ผู้เรียนของเราเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และรู้จักเลือกใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์อย่างถูกวิธี เราต้องช่วยกันปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นอย่างถูกวิธี ซึ่งมีวิธีดังต่อไปนี้

ภาพองค์ประกอบของการพัฒนาอีเลิร์นนิ่ง
(ที่มา : Khan, ๒๐๐๘)

๑. บิดา มารดา และทุกคนในครอบครัวต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี คนในครอบครัวต้องแสดงความมีจริยธรรม ให้เด็กดูเป็นตัวอย่างและเกิดความประทับใจเป็นคนดีที่สังคมและชาติต้องการพร้อมที่จะให้เด็กปฏิบัติตาม เพราะเด็กเป็นนักเรียนแบบที่ดี เป็นวัยที่กำลังแสวงหาแบบอย่าง เมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตเขาก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลานสืบไปเป็น วิศวกรแห่งการสืบทอดจริยธรรม บิดา มารดา ต้องบอกลูกว่า การหมกมุ่นแต่กามารมณ์โดยการดูแต่ภาพโป๊ในอินเทอร์เน็ต เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและจะนำผลเสียมาสู่ตัวลูกและสังคม ควรชวนลูกไปเล่นกีฬา หรือกิจกรรมนันทนาการสร้างสรรค์อย่างอื่น

๒. ในหลักสูตรการเรียนทุกระดับชั้นควรบรรจุวิชาที่ปลูกฝังจริยธรรม เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนตามครูจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่จะช่วยแก้ไขปรับปรุงตัวเดือนเมื่อเด็กนักเรียนแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมในทางจริยธรรม ในสหรัฐอเมริกาเกิดปรากฏการณ์ที่นักศึกษาที่เรียนด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์แข่งขันว่าใครสามารถทำให้คอมพิวเตอร์ทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ เช่น ปลอ่ยไวรัสให้เครื่องอื่น เป็นต้น ฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่เหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้น ครูจะต้องตักเตือนนักเรียนที่กำลังเหล่านี้นี้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ควรละเว้นไม่ควรกลับแก้งผู้อื่น และให้ลูกศิษย์เรียนฝึกฝนแต่สิ่งดีงาม

๓. บุคคลที่มีจริยธรรมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสังคม อันเป็นรางวัลแห่งการประกอบความดี ทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้แก่บุคคลที่ปฏิบัติ

ตนเอง ตัวอย่างของบุคคลที่มีจริยธรรมดีเด่นในสังคมที่ควรที่ได้รับการยกย่องได้แก่ ศาสตราจารย์ศิลป์ ตรีปวย อึ้งภากรณ์ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ครูประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ ฯลฯ

๔. บุคคลที่ประพฤติตัวนอกรีตแห่งจริยธรรมสมควรลงโทษ อันจะเป็นตัวอย่างให้บุคคลที่กำลังจะประพฤติผิดนอกรีตของจริยธรรมเกิดความหวาดกลัวหันมาปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม เช่น การลงโทษนักศึกษาที่ลงโฆษณาขายบริการทางเพชบนอินเทอร์เน็ต สังคมต้องทราบด้วยการแก้งผู้อื่นด้วยการตัดต่อภาพให้ผู้อื่นเสียหายเป็นความผิดตามกฎหมายและควรได้รับการลงโทษ

บทสรุป

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนในระบบอีเลิร์นนิ่งทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จในกิจการหรืองานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ ความรับผิดชอบจะเกื้อหนุนให้เกิดความก้าวหน้าและเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือได้รับการสรรเสริญจากสังคม โดยเฉพาะพฤติกรรมทางการเรียนของผู้เรียนที่ส่งผลโดยตรงกับความสำเร็จทางการเรียน จริยธรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการจัดการเรียนการสอนทั้งแบบห้องเรียนเสมือนและแบบห้องเรียนปกติ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีจริยธรรมหรือมีพฤติกรรมการเรียนการสอนที่ดีด้วย จึงจะทำให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จ (สมโภชน์, ๒๕๕๙ : ๑๓) การจัดการเรียนการสอนในระบบอีเลิร์นนิ่ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณา พัฒนาองค์ประกอบในภาพรวมของระบบในแต่ละด้านให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนในองค์กรมีโอกาสประสบความสำเร็จได้ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่ควรพิจารณาได้แก่ การกำหนดกลยุทธ์การสอน เตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยี ออกแบบส่วนที่ใช้ประสานกับผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ ต้องมีการประเมินผลการเรียนและการบริหารจัดการ มีวิธีการบริหารจัดการที่ดี มีทรัพยากรทางการเรียน คำนึงถึงจริยธรรม รวมถึงมีหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของผู้เรียนและเป็นการเสริมสร้างความก้าวหน้าให้กับการศึกษาไทยอีกด้วย.

ข้อเสนอแนะ

๑. ในปัจจุบันการจัดการเรียนเรียนแบบอีเลิร์นนิ่ง ทั้งผู้สอนและผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพจากกล้องวิดีโอแบบคนต่อคนได้อย่างชัดเจน แต่ต้องมีการนัดหมายเวลาให้ตรงกันเพื่อให้เกิดเรียนคล้ายห้องเรียนปกติ ดังนั้น ควรมีการจัดทำวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมแบบอีเลิร์นนิ่งโดยผ่านระบบวิดีโอ Conference.

๒. ควรมีการทำวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในสภาพแวดล้อมแบบอีเลิร์นนิ่ง โดยผ่านระบบวิดีโอ Conference. กับผู้เรียนที่เรียนในห้องเรียนปกติ

บรรณานุกรม

- ศิริชัย นามบุรี. การพัฒนาระบบสนับสนุนการประเมินและการปรับปรุงพฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความรับผิดชอบต่อผู้เรียนในสภาพแวดล้อมแบบอีเลิร์นนิ่ง. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ด. (สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษาศาตราจารย์คอมพิวเตอร์ศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๒
- สมโภชน์ พนาवास. การศึกษาจริยธรรมที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนแบบห้องเรียนเสมือน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต บัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙